Modul zaměřený na interkulturní komunikaci

JAK SI (PO)ROZUMĚT S JEDINCEM Z ODLIŠNÉHO KULTURNÍHO A SOCIÁLNÍHO PROSTŘEDÍ

Projektový den pro pedagogy a pedagožky

Norway grants

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR

Pedagogové/žky často pracují se žáky/němi, kteří/ré pocházejí z odlišného kulturního či sociálního prostředí. Budou se zamýšlet nad tím, jak pracovat s každým jedincem individuálně, s ohledem na jeho sociální a kulturní zázemí i specifika jeho identity.

ÚVOD

Hlubší porozumění základním konceptům pojícím se s odlišností a jinakostí je základním kamenem pro lepší porozumění jak ze strany pedagogů/žek, tak žáků/yň mezi sebou.

Ve společnosti stále přetrvává mnoho mýtů, stereotypů a předsudků spjatých nejen s odlišným kulturním prostředím, ale také s životním stylem či expresí určité identity. Některé z nich si už často ani neuvědomujeme a považujeme je za fakta, právě proto je důležité s nimi vědomě pracovat a reflektovat je.

Historie nás učí, že kvalitní společnosti se zakládají na myšlenkách humanity, spolupráce a vzájemného respektu. Jedná se o hodnoty a postoje, které je potřeba rozvíjet a posilovat nejen u žáků/yň, ale také u dospělých.
Jedním z nejefektivnějších způsobů učení je takové, ve kterém se učíme skrze zkušenost, zážitky a vlastní příběhy. Proto se i v rámci projektových dní využívá právě zážitková pedagogika, která umožňuje si různé situace v bezpečném prostředí vyzkoušet a zažít a současně podporuje internalizaci a lepší osvojení nových dovedností a znalostí. Právě skrze autentický zážitek je někdy možné lépe pochopit a třeba i změnit zažité způsoby a mechanismy, jimiž nahlížíme na svět kolem nás.

KLÍČOVÁ SLOVA

Jinakost, odlišnost, komunikace, příběhy, interkulturní komunikace, identita.

POČET ÚČASTNÍKŮ/IC

Velikost skupiny a bezpečné prostředí ovlivňuje u některých aktivit ochotu ke sdílení. Zároveň je při volbě počtu zúčastněných vhodné zohlednit i velikost prostoru, v němž má být metoda realizována.

PERSONÁLNÍ OBSAZENÍ

Pro zdárný průběh projektových dnů je vhodné, aby byli/y přítomní/é dva/ě lektoři/rky. Pro zjednodušení terminologie se v metodikách pracuje s pojmem lektor/ka. Pokud jsou explicitně potřeba oba/ě, je to specifikované v Popisu aktivity nebo Metodické poznámce.

VÝCHODISKA

Účastník vnímá multikulturalitu jako prostředek vzájemného obohacování různých etnik.

Účastník si uvědomuje, že jsme si všichni rovni.

POŽADAVKY NA PROSTOR

Ve třídě je vytvořený půlkruh ze židlí, bez lavic. Požadavky na prostor jsou stejné po celý průběh projektového dne, v dalších částech tedy nejsou znovu uvedené.

V některých částech (aktivitách) projektového dne se bude pracovat v menších skupinách či ve dvou týmech. Prostor by měl být dostatečně velký pro to, aby takové skupiny mohly pracovat nerušeně.

POMŮCKY

- ☐ Flipchart/tabule; fixy; jmenovky; papíry; psací potřeby; dataprojektor.
- ☐ Předepsané papíry/flipcharty s otázkami (Aktivita č. 8); post-ity; malé barevné samolepky – tečky (nejméně čtyř různých barev pro čtyři skupiny, jedna pro každého/ou člena/ku skupiny), dvě tečky úplně jiných barev pro dva/ě účastníky/ice.
- ☐ Přílohy:
  - ☐ Příloha 1_Aktivita2_Pantomimická pošta,
  - ☐ Příloha 2_Aktivita2_Transakční model komunikace,
  - ☐ Příloha 3_Aktivita4_Stereotypy a předsudky,
  - ☐ Příloha 4_Aktivita5_Fotografie (vytištěná, nebo v prezentaci – možné je využít i jiné fotografie, které si lektor/ka přichystá),
  - ☐ Příloha 5_Aktivita7_Nenásilná komunikace.

CÍLE A KOMPETENCE

V rámci projektového dne rozvíjejí účastníci/ice své znalosti a dovednosti v náročném tématu, které se pojí s prací se jedinci z odlišného kulturního a sociálního prostředí. Na základě nejnovějších teoretických poznatků zaměřených na práci s koncepty identity, stereotypů a předsudků získají znalosti a nástroje, které jim budou užitečné pro každodenní práci s konkrétními žáky/němi.

- Účastníci/ice si uvědomují vlastní identitu.
- Dokážou vysvětlit pojmy stereotyp a předsudek.
- Porozumí, jak funguje mezilidská komunikace a jak je proměnlivá v závislosti na interpretaci jednotlivců.
- Dokážou vysvětlit pojem první dojem a identifikovat vlastní předsudky s ním spojené.
- Rozumí základním principům nezraňující komunikace, aktivně hledají a využívají jazyk, který je senzitivní (nejen z hlediska kulturních a sociálních odlišností, ale i z hlediska genderového).
- Reflektují a umí pracovat s rozdílnými potřebami žáků/yň s ohledem na jejich specifickou identitu a/nebo specifické kulturní či sociální prostředí.

ČASOVÝ HARMONOGRAM

Program je koncipován cca na 6 vyučovacích hodin (6 × 45 min). Délku aktivit lze upravit dle potřeb skupiny.

NÁZEV	ČAS	POMŮCKY
Aktivita č. 1 Představení se a stanovení pravidel (skupinová dohoda)	15 + 5 min	Flipchart/tabule, fixy; jmenovky.
Aktivita č. 2 Pantomimická pošta	15 + 5 min	Příloha 1_Aktivita2_Pantomimická pošta a Příloha 2_Aktivita2_Transakční model komunikace; dataprojektor.
Aktivita č. 3 Identita aneb kdo jsem: myšlenková mapa	30 min	Papíry; psací potřeby.
PŘESTÁVKA 15 min		
Aktivita č. 4 Stereotypy a předsudky aneb jak funguje náš mozek	30 + 5 min	Flipchart/tabule; fixy; Příloha3_Aktivita4_Stereotypy a předsudky; dataprojektor.
Aktivita č. 5 Koho bych si vybral/a?	40 min	Příloha 4_Aktivita5_Fotografie (vytištěná, nebo v prezentaci – možné je využít i jiné fotografie, které si lektor/ka přichystá); papíry; psací potřeby; (dataprojektor).
PŘESTÁVKA 20 min		
Aktivita č. 6 V čem jsem jiný/á já?	40 + 5 min	Flipchart/tabule; fixy; papíry; psací potřeby.
Aktivita č. 7 Základní principy Nenásilné komunikace	45 min	Příloha5_Aktivita7_Nenásilná komunikace, flipchart/tabule, fixy, papíry, psací potřeby, dataprojektor.
PŘESTÁVKA 10 min		
Aktivita č. 8 Reflexe	30 minut	Předepsané papíry/flipcharty s otázkami, post-ity, psací potřeby.
DOPLŇKOVÁ AKTIVITA: Tečky	15 minut	Malé barevné samolepky – tečky (nejméně čtyř různých barev pro čtyři skupiny), jedna pro každého/ou člena/ku skupiny, dvě tečky úplně jiných barev pro dva/ě účastníky/ice.

U některých aktivit je nastavena časová dotace s rezervou + 5 minut (v závislosti na variantě a počtu účastníků/ic). Jedná se o časovou rezervu, s níž je možné během projektového dne individálně pracovat. Lektor/ka může využít čas operativně čas, kde je to potřeba, případně zařadit některou z doplňkových aktivit či mimořádnou přestávku. Čas navíc u druhého a třetího bloku je záměrně nastaven právě kvůli zařazení katarzní aktivity nebo krátké přestávky mezi dvěma delšími aktivitami.

Časová dotace | Metoda | Popis aktivity | *Citace kurzívou*

Pomůcky | Cíl | Před aktivitou | Metodická poznámka.

POPIS AKTIVIT

AKTIVITA Č. 1 PŘEDSTAVENÍ SE A SKUPINOVÁ DOHODA

15 minut (+ 5 minut navíc v případě, že se jedná o první setkání a nastavují se pravidla) Úvodní aktivita.

Flipchart/tabule, fixy, jmenovky.

Účastníci/ice se poznají s lektorem/kou, navzájem znají svá jména (domluví se na preferovaném oslovení).

Společně s lektorem/kou nastaví pravidla platná pro celý průběh projektového dne s důrazem na bezpečné prostředí.

Lektor/ka může využít čas příchodu účastníků/ic a rozdat jmenovky.

V úvodní části této aktivity se lektor/ka představí účastníkům/icím křestním jménem a příjmením. Krátce popíše své profesní (popř. osobní) zkušenosti s daným tématem/problematikou. Stručně představí **strukturu a obsah projektového dne** (co je čeká).

Poté vyzve účastníky/ice, aby se také postupně krátce představili/y a s ohledem na téma projektového dne uvedli/y, jakou cizí zemi naposledy navštívili/y a zda a čím je daná/místní kultura zaujala (popř. jakou cizí zemi by navštívit chtěli/y a proč – zajímá je i daná kultura, nebo je země/místo láká pouze geograficky).

Ve druhé části aktivity lektor/ka účastníkům/icím osvětlí, že pro (spolu)práci v rámci projektového dne je potřeba se společně domluvit na **společných pravidlech fungování**, aby se všichni cítili dobře.

Všechna pravidla lektor/ka píše na flipchart/tabuli (nebo je má předepsané), aby byla pravidla vizualizovaná a přítomna během celé realizace projektového dne.

Pokud daná skupina pedagogů/žek absolvovala již jiný projektový den, lze dohodnutá pravidla z minula pouze připomenout a osvěžit, ujistit se, že není potřeba nějaké doplnit.

Mezi pravidly by nemělo chybět následující:

- Respektujeme názory druhých.
- Dodržujeme přestávky.
- Vytváříme bezpečné prostředí (co je zde řečeno, neopustí místnost).
- Máme možnost říct STOP, pokud je nám téma nepříjemné.

Pozn: Pravděpodobně ještě před nastavením pravidel by se lektor/ka s účastníky/icemi měl/a domluvit na preferovaném oslovení a vzájemném **vykání, či tykání** (lektor/ka zpravidla nabízí tykání, u účastníků/ic vždy respektuje jejich preference).

V rámci skupinové dohody není nutné na závěr aktivity realizovat reflexi, která je součástí dalších aktivit projektového dne.

Představovací aktivita by měla být svižná. Představení může probíhat v kruhu postupně za sebou, ale je také možné zvolit metodu „popcorn" (účastníci/ice se představují na přeskáčku, tak, jak kdo cítí, že je připraven hovořit), anebo je možné si slovo předávat (kdo se představí, předá slovo někomu dalšímu, komu sám chce). Představování bez předem daného pořadí je však náročnější na pozornost (zároveň ale může být přínosné právě v situacích, ve kterých se účastníci/ice již znají a představování by jinak bylo příliš rutinní, prvek náhodnosti nutí věnovat těm, kteří hovoří, pozornost, i přes to, že pravděpodobně budou říkat již známé informace).
Dodatek ke jménům – určitě je vhodné zmínit možnost používat přezdívku, na kterou je daný člověk zvyklý.

Obměny: Obtížnější variantou pak může být, že se jednotliví/é účastníci/ice nepředstavují sami/y, ale ve dvojici navzájem (zde je tedy předpoklad toho, že se ve dvojici znají). Tento způsob pak zdůrazňuje skutečnost, že identita každého člověka žijícího v jakémkoli společenství je vždy nutně utvářena ve vzájemné interakci, tj. to, kým jsem, je do značné míry utvářeno tím, jak mě další lidé (ti, kteří mi nastavují zrcadlo) vidí.

V případě obtížnější varianty je vhodné ponechat prostor pro alespoň krátkou reflexi – protože to, jak mě vidí (a představí) druhý, může být v mnohém jiné, než jak se vidím (a jak bych se představil/a) já sám/sama. Reflexe může být jen velmi

stručná - tj. poté, co mě kolega/yně ve dvojici představí, mohu s představením souhlasit, a nebo se nějak vymezit (např. tohle bych o sobě sám pravděpodobně neřekl/a, nevěděl/a jsem, že mě takhle vnímáš, to je zajímavé, že jsi zmínil/a právě tohle..., případně uvedenou informaci o sobě krátce doplnit či uvést „na pravou míru"). Tento způsob představení dává účastníkům/icím zároveň možnost si poměrně autenticky zažít, jaké atributy jim druzí lidé připisují. Je však vhodné ho používat spíše u zkušenějších kolektivů nebo v případě, že skupina již alespoň jeden projektový den absolvovala (v tom případě je pravděpodobné, že na představovací část aktivity bude možné ponechat delší čas, neboť pravidla se budou jen připomínat).
Je vhodné úvodní část, včetně pravidel (skupinové dohody), s účastníky/icemi opravdu důkladně probrat. Bezpečně nastavené prostředí včetně jasně formulovaných a deklarovaných pravidel, která jsou domluvená ve spolupráci s účastníky/icemi, vede již v úvodu k uvědomění si, co od projektového dne očekávat, a stanovuje základní mantinely chování v průběhu celého dne. Často se předpokládá, že dospělým účastníkům/icím není třeba pravidla připomínat či je dokonce společně tvořit. Tento pocit bývá znásoben ve školním prostředí. Ovšem zkušenosti z realizace dokládají, že stejně jako s žáky/němi i s dospělými je nutno pravidla probrat a stanovit je. Také z toho důvodu, aby si účastníci/ice uvědomili/y, proč je důležité pravidla nepodceňovat i při komunikaci s žáky/němi samotnými.

AKTIVITA Č. 2 PANTOMIMICKÁ POŠTA

15 minut (+ 5 minut navíc – dle počtu účastníků/ic) „ledolamka".

Příloha 1_Aktivita2_Pantomimická pošta a Příloha 2_Aktivita2_Transakční model komunikace, dataprojektor.

Účastníci/ice se naladí na společnou práci, uvolní se atmosféra.

Autenticky si zažijí specifika a úskalí mezilidské komunikace, včetně toho, jak proměnlivá je (resp. může být) v závislosti na interpretaci jednotlivců.

Lektor/ka vytiskne kartičky z přílohy 1_Aktivita2_Pantomimická pošta (případně další situace, které jsou sociokulturně, genderově popř. jinak specifické).

Lektor/ka vyzve účastníky/ice, aby sami/y vytvořili/y dvě řady o (zhruba) stejném počtu členů/ek. Může je rozdělit záměrně a cíleně, nebo zcela náhodně (například jednoduchou metodou rozpočítání, kdy každé/mu účastníkovi/ici přidělí číslo 1, či 2).
Účastníkům/icím vysvětlí, že se bude hrát tichá pošta, ale trochu jiná, než jak ji dosud znají. Místo slov se využije pantomima tematicky laděná do tématu projektového dne a zcela beze slov se bude předávat určitá informace. Účastníkům/icím je možné prozradit, že předávanou informací bude nějaká životní situace a/nebo emoce, ale také je možné ponechat je zcela bez jakýchkoliv vodítek.

Aktivita probíhá paralelně v obou řadách (podmínkou je dostatečný prostor, aby každá skupina mohla nerušeně pracovat v jedné části místnosti; vysvětlení zadání může probíhat společně). Poté pracuje jeden/jedna lektor/ka s jednou skupinou a druhý/á s druhou.

Všichni, kromě první/ho v řadě, se otočí čelem ke zdi (dle situace). Poté si první v řadě buď náhodně vylosuje jednu z kartiček, anebo mu/jí je kartička přidělena lektorem/kou. První v řadě si informaci přečte a dostane krátký čas (mělo by stačit cca 30 vteřin), aby si rozmyslel/a, jak situaci pantomimicky ztvární. Jeho/jejím úkolem je následně situaci předat další/mu v řadě, ten/ta ji pak předá další/mu před sebou atd. Všichni zbývající v řadě zůstávají otočeni, otáčí se vždy jen ten/ta, který/á stojí bezprostředně před tím, kdo předvádí pantomimu. Takto pantomimická „zpráva" doputuje až k poslední/mu účastníkovi/ici v řadě. Ti/y, kteří/ré již informaci pantomimicky předali/y sledují, jak dále putuje. Nijak se však (verbálně ani neverbálně) k procesu nevyjadřují, i pouhá gesta a úšklebky mohou aktivitu narušit. Během celé aktivity není možno hovořit – aktivita probíhá pouze za pomoci gest, posunků a mimiky.

Na konci aktivity se poslední v řadě, který již informaci nikomu dál nepředává, pokusí zformulovat informaci, která k němu/ní pantomimicky doputovala, do slov. Poznal/a, jakou situaci, popřípadě jakou emoci se mu ostatní účastníci/ice pokusili/y předat? Výsledek se porovná se zadáním na kartičce.

Každá skupina si může pantomimicky předávat jinou informaci, ale je také možné zadat oběma skupinám informaci stejnou.

Reflexe (procesu i výsledku):

- *Jaké to bylo komunikovat beze slov, v čem je to jiné?*

- *Předávali/y jste dál v řadě pouze nápodobou, nebo jste věděli/y resp. tušili/y, jakou informaci předáváte dál a pokusili/y jste se ji sami/y nějak uchopit/ztvárnit?*
- *Podařilo se informaci předat správně, nebo došlo k nějakému zkreslení?*
- *Co všechno může přenos informace ovlivnit?*
- *Napadá vás, proč se pracovalo právě s touto aktivitou?*

Reflexe může probíhat ve dvou částech: jako malá reflexe v rámci každé ze skupin (reflektuje se proces, zda se podařilo informaci předat, co bylo náročné…) a následně velká společná (zaměřená na komunikaci a její možná úskalí obecněji).
Důvodem sdílení ve dvou fázích je jak přirozená potřeba sdílet daný zážitek se „svou" skupinou, kdy prožitek „druhé" skupiny není tentýž, tak fakt, že takto vznikne prostor pro katarzi a čas na odeznění emocí a zklidnění po aktivitě v rámci dané skupiny. Společná reflexe pak je již zaměřena více teoreticky, byť vychází z předešlé zkušenosti a zážitku.

Závěr pro účastníky/ice: *Informace se mění v závislosti na tom, kdo ji předává i kdo ji přijímá. Zároveň je ovlivňována i celou řadou vnějších aspektů.*

Tato aktivita neplní pouze roli „ledolamky", ale je tzv. oslím můstkem k celému tématu projektového dne.
Sada obsahuje i potenciální trigger word (pohřeb). V případě, že si jej nějaký/á účastník/ice vylosuje a měl/a by problém jej pantomimicky ztvárnit, může si vzít jinou kartičku. Případně lze tuto kartičku zcela vyřadit.
Pozn.: Aktivita dostává další rozměr, když je možné proces natáčet. Může tak být materiálem pro další analýzu a reflexi.

K lepšímu teoretickému uchopení tématu může lektor/ka použít přílohu Příloha2_Aktivita2_Transakční model komunikace.

AKTIVITA Č. 3 IDENTITA ANEB KDO JSEM: MYŠLENKOVÁ MAPA

30 min — Práce s textem.

Papíry, psací potřeby.

Účastníci/ice si uvědomují vlastní identitu, její jednotlivé vrstvy a aspekty.

Dokážou reflektovat svou (mocenskou) pozici a svá (sociokulturní) privilegia.

Lektor/ka si připraví dostatek bílých papírů A4. Rozumí konceptu myšlenkových map a smyslu jejich základního využití i pro další aktivity.

Aktivita navazuje na aktivitu předchozí.

Pro konkrétní ukázku si lektor/ka před lekcí připraví vlastní myšlenkovou mapu, která znázorňuje ty aspekty jeho/její osobnosti, které podle něj/ní nejvýrazněji ovlivňují jeho/její komunikaci s ostatními.

Každý/á účastník/ice od lektora/ky obdrží prázdný papír A4. Lektor/ka se zeptá, zda účastníci/ice znají koncept myšlenkových map. Pokud ne, vysvětlí koncept podrobněji, je možné využít krátký audiovizuální materiál a pustit účastníkům/icím video na youtube, které v krátkosti popisuje základní principy myšlenkových map. Pokud už koncept myšlenkových map znají, lektor/ka ho jen připomene a na příkladu ukáže, jak se myšlenková mapa tvoří (na příkladu své vlastní myšlenkové mapy a s pomocí názorného obrázku, jak vytvářet přehledné myšlenkové mapy – viz níže).

Úkolem účastníků/ic je vytvořit myšlenkové mapy, které **znázorňují ty aspekty jejich osobnosti, které podle nich nejvýrazněji ovlivňují jejich komunikaci s ostatními.**
Do středu myšlenkové mapy je vhodné vepsat **své jméno**, popř. načrtnout svůj jednoduchý autoportrét. Od středu se pak větví další vrstvy.

Účastníci/ice pracují samostatně, před začátkem je lektor/ka upozorní, že pokud nebudou chtít, nemusí svou myšlenkovou mapu sdílet s ostatními.

Vzhledem k tomu, že se pracuje v kruhu, mohou účastníci/ice pracovat na zemi.

Lektor/ka na závěr ponechá účastníkům/icím prostor pro **sdílení** vytvořených myšlenkových map, sdílení moderuje. Ponechává prostor pro interakci mezi účastníky/icemi a sám/sama se případně doptává.
Lektor/ka se může doptávat účastníků/ic na následující otázky:
- *Uvědomili/y jste si něco nového, překvapivého?*
- *Ovlivnila to, co jste zaznamenali/y do své myšlenkové mapy, předchozí aktivita?*
- *Je něco, na čem byste ve své komunikaci chtěli/y zapracovat, změnit to?*

- *Které z aspektů své osobnosti, které jste do myšlenkové mapy zaznamenali/y, ovlivňují vaši komunikaci s ostatními pozitivně?*

Otázky je možné položit i v případě, že se účastníci/ice rozhodnou své myšlenkové mapy nesdílet s ostatními. Na otázky si mohou zkusit odpovědět jen sami/y pro sebe, není potřeba, aby odpovědi sdíleli/y s ostatními.

Otázky na použitou metodu je možné zařadit jako doplňkové, zejména v případě, že účastníci/ice myšlenkové mapy neznají (a ve výuce nepoužívají) a aktivita je zaujala.

- *Považujete myšlenkovou mapu za užitečný nástroj?*
- *Vidíte nějaká úskalí či možné přínosy využití této aktivity při práci s žáky/němi?*

Součástí závěrečné reflexe aktivity v případě, že se účastníci/ice rozhodnou své myšlenkové mapy sdílet, může být i zamyšlení se nad samotnými aspekty, které se v myšlenkových mapách objevovaly, a také nad tím, zda a jakým způsobem je můžeme my sami/y ovlivnit. Je třeba si všímat jak těch, které se objevovaly často, u většiny účastníků/ic, tak těch, které se objevovaly jen sporadicky.

Popis myšlenkové mapy:
Myšlenková mapa slouží pro vizualizaci myšlenek, nápadů a idejí. A to nikoliv běžným lineárním způsobem jako při běžném zápisu, ale strukturovanější formou. Myšlenková mapa se využívá jak při práci se školním kolektivem, tak také v byznysu, vědeckém výzkumu či v rámci osobního rozvoje. Jedná se o poměrně jednoduchý nástroj, který však skýtá spoustu benefitů.
Při práci s myšlenkovými mapami, ať již v týmu s kolegy/němi, ve výuce s žáky/němi, anebo když si člověk potřebuje prostě jen utřídit myšlenky, lze využít také online platformy (například coggle.it, mindmup.com). V rámci projektového dne je však rozhodně lepší vytvářet myšlenkové mapy fyzicky, na papír.
Tvorba myšlenkové mapy nabízí účastníkům/icím skvělou příležitost, jak vizualizovat subjektivní vnímání sebe sama. Pro účastníky/ice je často jednodušší a lákavější vizualizace pomocí jednoduchých hesel, než formou narativního popisu.

Výstup: Před tím, než se započne komunikace ohledně prožitku druhých, je důležité, aby si každý/á účastník/ice uvědomil/a, jak vnímá svou identitu, a jak je mnohovrstevnatá. Vlastním prožitkem se docílí toho, že účastníci/ice lépe porozumí mnohovrstevnatosti identity u svých žáků/yň.

Odkaz na video o myšlenkových mapách: https://www.youtube.com/watch?v=3cJHdgJFEIY

PŘESTÁVKA 15 MIN

AKTIVITA Č. 4 STEREOTYPY A PŘEDSUDKY ANEB JAK FUNGUJE NÁŠ MOZEK

30 minut (+ 5 minut na předělovou aktivitu/odreagování před začátkem další aktivity)

Výklad, práce s textem

Flipchart/tabule, fixy, Příloha 3_Aktivita4_Stereotypy a předsudky, dataprojektor.

Účastníci/ice dokážou vysvětlit pojmy stereotyp a předsudek.

Reflektují své postoje k zažitým stereotypům a předsudkům.

Lektor/ka zná termíny stereotyp a předsudek, rozumí významu pojmů v celospolečenském kontextu. Disponuje přílohou 3_Aktivita4_Stereotypy a předsudky, která je podpůrným materiálem pro představení a vysvětlení daných termínů.

Lektor/ka zahájí aktivitu společnou diskusí, brainstormingem. Ptá se účastníků/ic, co znamená stereotyp. Informace píše na flipchart/tabuli. Následně se účastníků/ic ptá, co znamenají předsudky. V rámci celého brainstormingu se snaží zjistit, jaký je dle účastníků/ic rozdíl mezi stereotypem a předsudkem.
Na základě popisů na flipchartu/tabuli stanoví lektor/ka společně s účastníky/icemi definici obou termínů, a tu na flipchart/tabuli napíšou.
V další části aktivity se ptá účastníků/ic, jaké stereotypy znají. Pokud účastníci/ice žádný nezmíní, může je zmínit lektor/ka. Předpokládá se však, že účastníci/ice zvládnou alespoň nějaké stereotypy pojmenovat. Stereotypy je vhodné si zapisovat.

Příklad:

- Feministky nesnáší chlapy.
- Rodina je muž, žena a děti, dva muži* nedokážou vychovat dítě.
- Romové už jsou prostě takoví, mají to v krvi, s tím nic nenaděláme.
- Vietnamci jsou vždycky snaživí a pracovití, vietnamské děti mají výborné známky.
- Ženy jsou příliš emotivní, neměly by zastávat pozice, ve kterých je potřeba se rozhodovat racionálně.
- Mladí lidé jsou líní, nechtějí pracovat.
- Muslimové si neváží žen.
- To je čistě chlapská práce, tady nemá ženská co dělat.
- Gayové jsou zženštilí (analogicky případně tvrzení o lesbách).
- Bisexualita (nebinarita) neexistuje.
- Gender a kvóty na rovné zastoupení žen jsou zbytečné výmysly.

*muž sám nedokáže vychovat dítě. (Druhou část lze situačně nahradit.)
A další, dle uvážení lektora/ky.

V další části aktivity lektor/ka pracuje s Přílohou 3_Aktivita4_Stereotypy a předsudky, která obsahuje definice obou dvou termínů, s důrazem na přirozenost určitých kognitivních zkreslení (strach z neznámého, přílišná generalizace, nemožnost přistupovat ke všem individuálně). I předsudky a stereotypy jsou přirozenou součástí našeho myšlení a uvažování o světě kolem nás. Mají (vytvářejí si je) všichni lidé. Důležité tak není je nemít, ale reflektovat je a umět s nimi pracovat (jak s těmi svými o druhých, tak s předsudky druhých o nás samých či jiných lidech).

Varianty aktivity:
V závislosti na skupině účastníků/ic, jejich aktivitě (míře a ochotě zapojení do aktivit…), aktuální situaci (únava, čas…) a také na tom, zda se jedná o první projektový den, který absolvují (anebo již absolvovali/y předchozí), lze tuto aktivitu pojmout několika různými způsoby.

1. Aktivita proběhne pouze jako skupinová práce: brainstorming k pojmům stereotyp, předsudek → společné vytvoření definice těchto pojmů s důrazem na hlavní rozdíly mezi nimi → hledání stereotypů, které známe z běžného života (setkáváme se s nimi). Následně práce s Přílohou 3_Aktivita4_Stereotypy a předsudky a teoretické ukotvení daných konceptů, včetně názorných příkladů.
2. Aktivitu je však možné modifikovat z víceméně statické (brainstorming, diskuse v kruhu) v pohybově postojovou, a to následujícím způsobem:
   Stereotypy, které skupina přinese, popř. ty, které zmíní samotný/á lektor/ka, se napíšou na flipchart/tabuli. V případě, že by jich bylo příliš mnoho, se pro další část vyberou pouze některé.

S napsanými stereotypy se pak pracuje tak, že se vymezí krajní body škály (např. u dveří je poloha s „s daným stereotypem v zásadě souhlasím, myslím si, že to tak vlastně je" u okna pak naopak „s daným stereotypem naprosto nesouhlasím, vůbec neodráží realitu"). Po přečtení jednotlivých stereotypů (stereotypních tvrzení) se účastníci/ice sami/y k danému tvrzení prostřednictvím této škály vztáhnou. Je dobré dát prostor k vyjádření jednotlivým účastníkům/icím, proč stojí právě tam, kde stojí, zároveň ale není třeba a ani není vhodné někoho ke komentáři nutit. Naprosto postačí, aby vždy byl dostatek času na to, aby se účastníci/ice mohli/y podívat, kde stojí oni/y sami/y a kde ostatní. Lektor/ka může jen dávat otázky nutící k zamyšlení. (Překvapilo vás, kde stojí někdo jiný z kolegů/yň? Zkuste se zamyslet nad tím, proč stojí právě tam? Bylo pro vás těžké zaujmout nějaký postoj k danému stereotypnímu tvrzení? Čím si myslíte, že to je? Atp.)

Pozn.: Aktivitu lze v této formě realizovat pouze v bezpečném prostředí. Aktivitu je dobré i uvést s odkazem na bezpečné prostředí a zároveň motivovat účastníky/ice, aby se pokusili/y vyjádřit svůj postoj co nejautentičtěji, tak, jak jej skutečně vnímají, ne tak, jaký si myslí, že by jejich postoj být měl nebo se od nich očekává.

Odkazování na fungování mozku není „lacinou" vědeckou berličkou, ale vede k porozumění, že stereotypy a předsudky jsou do určité míry přirozené všem lidem, záleží však na tom, jak s nimi nakládáme a zda jsme schopni si vůbec připustit to, že jsme stereotypy a předsudky ovlivněni, a následně to reflektovat. Lze zaké hovořit o možném nebezpečí stereotypů a předsudků (diskriminace, rasismus, útlak nebo naopak protěžování určité skupiny lidí apod.).

Někteří lidé vnímají oba termíny jako synonyma. Je vhodné však termíny rozdělit, poněvadž mohou existovat i tzv. zdánlivě pozitivní stereotypy („Kluci/muži mají lepší prostorovou představivost." „Ženy jsou lepší pečovatelky." „Lidé s brýlemi bývají moudří."), ovšem předsudky jsou vždy spjaty s negativní emocí.

Z odborného hlediska lze stereotypy a předsudky vnímat jako určité chyby v myšlení, tedy chyby v kognitivních procesech na úrovni jednotlivce. Základním východiskem a současně příčinou utváření stereotypů je fakt, že lidé jsou obklopeni velkým množstvím komplexních a často i nejasných informací a hledají jednodušší (a rychlejší) vysvětlení, která jim pomohou se ve světě snáze (a rychleji) orientovat. A k tomu právě mohou sloužit obecnější kategorie, které se vztahují k ostatním lidem (např. tedy kategorie lidí určitého věku, pohlaví či etnického původu). Vytvoření přehlednější kategorie znamená, že člověk nachází úlevu v procesu informačního přesycení a v podstatě se tedy jedná o proces, který má své určité výhody. Problém nastává tehdy, když je kategorizace chybná a lidé si zformují nepřiléhavé (či dokonce negativně zatížené) stereotypy.

„Stereotyp (z řec. – pevný, strnulý, neplastický), např. formule strnulého slovního obratu, stále stejně probíhající myšlenkový postup, neměnný způsob chování a jednání, zaujaté mínění, předsudek. Stereotyp je pojem užívaný v sociální psychologii, zejména při zkoumání dynamiky skupin; vyjadřuje komplex představ, které mají příslušníci určitých skupin o sobě samých nebo o příslušnících jiných skupin (stereotyp intelektuála, venkovana, Němce, Žida, černocha apod.). Stereotyp se může týkat i některých typů osob (lékaři, novináři, maliři, učitelé, horníci, řidiči aj.). Pojem stereotypu pochází od amerického žurnalisty W. Lippmanna, který v roce 1922 při úvaze o veřejném mínění upozornil na nebezpečí, které mnohdy vyplývá z toho, že na členy určitých skupin nahlížíme často velmi stereotypním způsobem, tj. tak, jako kdyby všichni členové skupiny byli v hlavních rysech stejní a dokonce neměnní. Přitom jsou přeceňovány mezitřídní korelace, které tu ve skutečnosti jsou, ale jsou malé a bezvýznamné. O jakékoli větší skupině lidí, bud stejných profesí, nebo příslušníků rozmanitých národů, se příslušníci jiných skupin domnívají, že jsou v nich pevně zakořeněné vlastnosti, které se projevují v chování, jednání, vystupování nebo ve způsobu života a práce. Mnohdy se tyto vlastnosti už změnily, přetvořily v jiné, ale původní představy přetrvávají, protože jsme se konkrétně nepřesvědčili o změně. Mnohdy jsou připisované vlastnosti již nereálné, ba přímo nesmyslné. Již jejich vznik je problematický, protože v mnoha případech šlo o poměrně rychlé, neuvážené a empirií nepodložené zobecnění chování nebo jednání některého z členů skupiny nebo národa. V sociální psychologii jsou zkoumány zejména stereotypy, které se týkají rasových i etnických skupin."
(https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/Stereotyp_(MSgS))

„Předsudek – v širším významu je většinou chápán jako uzavřený postoj k čemukoliv (k vlastní životní situaci, k chování jiné osoby či osob, k události apod.), který se utváří jednou a priori danou náb. či ideol. determinantou, nezávisí na okamžité situaci, neopírá se o porozumění (viz též otevřenost a uzavřenost postojová). Termín p. má pejorativní konotaci, v běžném pojetí jde často o labelling negativně hodnocené (nesympatické, obtěžující) „zásadovosti", charakterizované jako předpojatost, názorová strnulost. V sociologii se většinou zkoumá p. jako negativní postoj vůči určité skupině či skupinám lidí, který má ospravedlnit a posílit jejich diskriminaci, a to na základě jejich skup. členství a nikoli osobních vlastností. P. je zvl. druhem stereotypu, je zobecněním, podle něhož určitá kategorie lidí má kvalitu nižší než my sami, přičemž tento názor je brán za daný bez dalšího přezkušování. P. nejčastěji vystupují ve vztazích mezi rasami (předsudky rasové), národy či etniky (viz předsudky národnostní), mohou však vycházet též z rozdílů soc., kult., regionálních, náb., mohou se vázat na rozdíly věku, pohlaví apod. (viz rasismus, antisemitismus aj.). Soc.-psychol. vysvětlení spatřuje v p. zvl. typ agresivního chování (viz agrese),

jež má redukovat vlastní frustraci. Objekt p. zde plní funkci obětního beránka, tedy náhradního objektu agrese. Řada empir. studií dokazuje, že např. p. ve formě xenofobie trpí ve větší míře lidé, kteří patří ve své vlastní společnosti mezi méně úspěšné. Druhotně se p. šíří socializací, a to v rodině, ve skupinách vrstevníků, ale též tiskem, filmem, ve škole apod." (https://encyklopedie.soc.cas.cz/w/P%C5%99edsudek)

Reflexe:
Reflexe by měla zahrnovat jak skupinovou práci, tak i samotnou aktivitu.
V případě, že lektor/ka zvolí 2. variantu aktivity, může v reflexi znovu pokládat otázky k zamyšlení (na které si během aktivity účastníci/ice odpovídali/y sami/y pro sebe), tentokrát je ale položí nahlas a dá účastníkům/icím prostor se vyjádřit. Závěrečná reflexe by měla znovu obsahovat shrnutí obou pojmů a také fakt, že stereotypy a předsudky jsou nedílnou součástí života a má je každý člověk. Důležité ovšem je uvědomovat si je, reflektovat je a pracovat s nimi.

Návaznost na další aktivitu:
Stereotypy a předsudky jsou do určité míry běžné, neznamená to však, že bychom s nimi neměli pracovat. To znamená, že pokud použijeme/cítíme předsudek či stereotyp z naší strany vůči druhému, měli bychom ho podrobit kritickému náhledu. V další aktivitě se od obecných teoretických pojmů posuneme ke konkrétním prožitkům a k tomu, jak mohou stereotypy a předsudky ovlivnit životy konkrétních lidí.

Pozn.: Vzhledem k tomu, že aktivita je (nejen) časově náročná, je vhodné zařadit před začátkem další (rovněž poměrně dlouhé) aktivity krátkou předělovou aktivitu. Může jít jen o protažení těla, vyklepání končetin, symbolický předěl tématu (kdy všichni alespoň na chvíli opustí místnost, v níž se pracuje, symbolické i fyzické „vyčištění vzduchu" (otevření oken, vyvětrání). Aktivita má vlastně charakter krátké přestávky, je však účelná a řízená.

https://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/21736/stereotypy-a-predsudky-jako-myslenkove-chyby.html/

AKTIVITA Č. 5 KOHO BYCH SI VYBRAL/A?

40 min — Práce s vizuálním materiálem, storytelling, práce s očekáváními, předsudky a obavami.

Příloha 4_Aktivita5_Fotografie (vytištěná, nebo v prezentaci – možné je využít i jiné fotografie, které si lektor/ka přichystá), papíry, psací potřeby, (dataprojektor).

Účastníci/ice porozumí, jak funguje mezilidská komunikace a jak je proměnlivá v závislosti na interpretaci jednotlivců.

Dokážou vysvětlit pojem první dojem a identifikovat vlastní předsudky s ním spojené.

Lektor/ka využije přílohu 4_Aktivita5_Fotografie (vytištěnou, nebo v prezentaci). Na fotografiích jsou různé děti/dospívající (mělo by jít o pestrou škálu dětí a dospívajících různého věku, pohlaví, vzhledu, výrazu, etnicity, se znaky některé z odlišných kultur či náboženství, s atributy některé ze subkultur, může se jednat i o dítě/dospívajícího s nějakým zjevným znevýhodněním…).

Lektor/ka může použít i jiné (vlastní) fotografie lidí, jejichž životní příběh zná. Se skutečností, že se nejedná pouze o ilustrační fotografie, ale o fotografie lidí, o kterých lektor/ka může říct něco více, lze velmi dobře pracovat ve třetí fázi aktivity.

Aktivita má 3 fáze, ve kterých účastníci/ice kreativním a zážitkovým způsobem pracují s efektem prvního dojmu, s tím, jak druhé pod jeho vlivem (a možným vlivem stereotypů a předsudků) vnímáme, a jak toto vnímání ovlivňuje naše uvažování o druhých a vztahování se k nim. Celý tento zároveň proces reflektují. Aktivita dává prostor pro reflexi vlastních obav a nejistot.

1. **FÁZE**
   Pro první fázi lektor/ka rozdělí účastníky/ice do 4–6 skupin (v případně malého počtu účastníků/ic se může jednat i o dvojice; pokud by účastníků/ic bylo méně než 8, je možné nechat v první fázi pracovat každého člověka samostatně). Do každé skupiny je lektorem/kou přidělena (popř. může být i náhodně vylosována) jedna fotografie. Úkolem je ve skupině během 5 minut vytvořit příběh (identitu) člověka (dítěte/dospívajícího), který je zachycen na fotografii a popsat ho na papír. Po uplynutí časového limitu každá skupina nahlas představí (přečte) tento příběh a společně s fotografií jej umístí tak, aby na něj všichni viděli.

2. FÁZE

Ve druhé fázi se pracuje s vytvořenými příběhy. Každý/á z účastníků/ic sám/sama za sebe napíše, které z dětí a dospívajících by chtěl/a mít jako žáka/yni ve třídě a proč a/nebo kterého by naopak ve třídě mít nechtěl/a. Lektor/ka může dle situace zvolit jen jednu z variant, je ale možné pracovat s oběma zároveň.
Na základě svých preferencí se spojí do homogenních skupin – tj. ti/y účastníci/ice, kteří/ré by si vybrali/y (nevybrali/y) stejného/ou žáka/yni se spojí do jedné skupiny (v případě, že se pracuje s oběma variantami je pak zajímavé nechat diskutovat ty, kteří/ré by dané dítě nebo dospívajícího ve své třídě mít chtěli/y, s těmi, kteří/ré by ho mít naopak ve třídě nechtěli/y). Ve skupině si všichni navzájem představí svá odůvodnění/své argumenty. Následně lektor/ka vyzývá skupiny, aby prezentovaly svou volbu, a to včetně zdůvodnění.

3. FÁZE

V závěrečné reflexi se účastníci/ice dozví skutečné příběhy dětí z fotografií (je možné pouze v případě, že nebyly použity pouze ilustrační fotografie). V případě, že se v aktivitě pracuje pouze s ilustračními fotografiemi, naváže lektor/ka na předchozí aktivitu (Aktivita č. 4 Stereotypy a předsudky) a všímá si, zda jsou vytvořené příběhy k fotografiím ovlivněné stereotypy (či předsudky) a proč. Je také možné vytvořit k fotografii jiný příběh.
Dále lektor/ka společně s účastníky/icemi diskutuje o tom, zda byl takovýto způsob výběru/rozhodování pro účastníky/ice příjemný (rozhodnutí, aniž bychom konkrétního člověka znali, na základě vnějších, arbitrárních znaků), hovoří se zde o úskalích prvního dojmu. Zároveň je také prostor reflektovat i ostatní příčiny (argumenty), proč by si některý/á z účastníků/ic dané dítě do třídy nevybral/a (nemusí jít vždy jen o předsudek či stereotyp, ale třeba i o obavu, zda je daný/á účastník/ice v pozici pedagoga/žky dostatečně kompetentní s takovým/ou žákem/yní pracovat, zda je třídní kolektiv schopen takového/ou žáka/yni přijmout apod.).

Pomocí této aktivity si účastníci/ice uvědomí, že se často rozhodují na základě prvního dojmu, nikoliv na faktické znalosti konkrétních osob. Tato situace pak nastává i v pedagogické praxi, když si již předem vytváří obrázek o konkrétní/m žákovi/yni, aniž by jej/ji pořádně znali/y. Často se také mohou nechat ovlivnit nebo strhnout názorem ostatních, přejímat jej.
Aktivita pracuje s předpokladem, že vytvořený příběh bude do značné míry stereotypní, možná i předsudečný. Zároveň ale i v případě, že takový nebude, je pro aktivitu v další fázi použitelný.
Na podobě příběhu by ve skupině měla být shoda.
Aktivita navíc v jakémsi druhém plánu umožňuje pracovat nejen s předsudky, stereotypy a postoji, ale v návaznosti na ně také s vlastními obavami, reflexí chybějících kompetencí, systémových nástrojů či systémové podpory při práci s konkrétními žáky/němi. Je možné dle situace a času pracovat buď s jednou z variant (chtěl/a, či nechtěl/a bych mít takového/ou žáka/yni ve své třídě), anebo s oběma variantami současně (tj. každý/á z účastníků/ic si vybírá z nabídky jak žáka/yni, kterého/ou by ve třídě mít chtěl/a, tak žáka/yni, kterého/ou ne - a argumentuje proč).
Zkušenost prvního dojmu navazuje na teoretické znalosti o stereotypech a předsudcích.
Tento typ aktivity lze využít nejen s účastníky/icemi z řad pedagogů/žek, ale také se samotnými žáky/němi (modifikace, jakého/ou spolužáka/ačku bych kdo chtěl nebo nechtěl a proč). Uvědomění si vlastních voleb, které jsou ovlivňovány prvním dojmem či soudobě panujícím stereotypem (popř. vlastním předsudkem), je velmi důležitým krokem k individuální práci se žáky/němi.

PŘESTÁVKA 20 MIN

AKTIVITA Č. 6 V ČEM JSEM JINÝ/Á JÁ?

40 min (+ 5 minut na předělovou aktivitu/odreagování před začátkem další aktivity)

Výklad, práce s textem

Flipchart/tabule, fixy, papíry, psací potřeby.

Účastníci/ice si uvědomují své vlastní odlišnosti, specifické potřeby a požadavky.

Jsou vnímavější k potřebám a odlišnostem druhých.

Vhodným způsobem používají senzitivní jazyk.

Evokace – lektor/ka instruuje účastníky/ice, aby se sami/y zkusili/y zamyslet nad situacemi, v nichž pro ně bylo obtížné si s někým porozumět, kdy měli/y pocit, že jim ostatní nerozumí a nechápou je, kdy jejich potřeby a očekávání byly odlišné od potřeb ostatních a kdy měli/y pocit, že někam prostě „nepatří" nebo nezapadají.

Může se jednat o situace z nedávné minulosti, ale i o situace mnoho let staré. Evokaci je proto dobré rámovat právě jako vzpomínání, rozpomínání se na takové situace (protože asi každý člověk takovou situaci někdy v životě prožil) a vytvořit pro tento proces vhodné prostředí, podmínky (někomu mohou pomoct zavřené oči).

Tyto situace není potřeba konkrétněji zmiňovat, resp. postačí je vymezit jen obecně, jsou pouze nástrojem, jak skrze svou vlastní zkušenost (a zvědomění si vlastních potřeb, jinakosti, specifik) být citlivější k jinakosti druhých.

Lektor/ka pak klade otázky:
Co (si myslíte, že) bylo důvodem/příčinou, proč jste se tak cítili/y?
Co (by) vám pomohlo, abyste se takto necítili/y?

Příčiny/zdroje pocitu vyloučení, neporozumění apod. se píší na jeden/nu flipchart/tabuli. Tipy a způsoby, jak se s nimi vypořádat se píši na druhý/ou flipchart/tabuli. Nebo je také možné psát na jednu půlku jedno a na druhou druhé.

Reflexe:
Jaké bylo uvědomit si svou „křehkost" či zranitelnost?
Mohou se stejně cítit i někteří/ré žáci/kyně ve vaší třídě či škole?
Jsou některé ze způsobů, které vám pomohly v takových situacích, použitelné i ve školním prostředí?

Jedna z možných cest, jak lépe reflektovat specifickou identitu, potřeby, kulturní a sociální odlišnost druhých, je skrze svou vlastní jinakost, skrze uvědomění si své „křehkosti" a citlivosti.
Může se stát, že se v rámci aktivity otevře citlivé téma (např. některý/á z účastníků/ic může pocity odlišnosti, nepřijetí zažívat ve vztahu k blízkým a/nebo i v pracovním kolektivu). Na začátku aktivity je proto dobré připomenout a zdůraznit, že není potřeba mluvit o konkrétní situaci a že účastníci/ice nemusí mluvit o pocitech, o kterých hovořit nechtějí.

Pozn.: Vzhledem k tomu, že aktivita je (nejen) časově náročná, je vhodné zařadit před začátkem další (rovněž poměrně dlouhé) aktivity krátkou předělovou aktivitu. Může jít jen o protažení těla, vyklepání končetin, symbolický předěl tématu (kdy všichni alespoň na chvíli opustí místnost, v níž se pracuje, symbolické i fyzické „vyčištění vzduchu" (otevření oken, vyvětrání). Aktivita má vlastně charakter krátké přestávky, je však účelná a řízená.

AKTIVITA Č. 7 ZÁKLADNÍ PRINCIPY NENÁSILNÉ KOMUNIKACE

45 min Brainstorming, skupinová práce, výklad.

Příloha 5_Aktivita7_Nenásilná komunikace, flipchart/tabule, fixy, papíry, psací potřeby, dataprojektor.

Účastníci/ice rozumí základním principům Nenásilné komunikace.

Lektor/ka rozdělí účastníky/ice do menších skupin (dle velikosti skupiny).
Následně zadá jednotlivým skupinám úkol, a to stanovit několik bodů, které jsou dle nich podstatné pro komunikaci, která je nenásilná a zohledňující potřeby a identitu žáků/yň. Na tento úkol dostane každá skupina časový limit 10 minut. Lektor/ka informuje účastníky/ice předem, že na závěr bude úkolem každé skupiny přednést své návrhy ostatním.
Při prezentaci návrhů lektor/ka zapisuje klíčové body na flipchart/tabuli, aby byly všem viditelné a tím pádem i lépe zapamatovatelné. Návrhy, které se opakují znovu nepíše, ale může zvýraznit, že se opakovaly např. jejich podtržením (je zajímavé sledovat, na co účastníci/ice kladou důraz, v čem se shodují).

V dalším kroku této aktivity lektor/ka zapsané klíčové body spolu s účastníky/icemi zobecní a zestruční do podoby, na níž se společně shodnou – např.:

<u>Principy nezraňující komunikace jsou následující:</u>
Naslouchat.
Nenechat se ovládnout stereotypy a předsudky.
Přemýšlet nad individualitou každého člověka.
Ptát se.
Nevyužívat invektivy vůči ostatním.
(A další dle iniciativy účastníků/ic.)

Nakonec lektor/ka shrne principy Nenásilné komunikace v rámci výkladu, ideální je mít principy napsané na flipchartu/tabuli (oporou je příloha PD5_Příloha5_Aktivita7_Nenásilná komunikace) a výklad doprovodit konkrétními příklady.

Dalším krokem po teoretické části je brainstorming a zamyšlení účastníků/ic nad tím, zda je nastavení této komunikace možné v jejich individuální práci či na úrovni celé školy. Pokud nikoliv, lektor/ka se aktivně ptá po možných bariérách tohoto přístupu. Důvodem mohou být překážky nebo omezení na straně žáka/yně, pedgoga/žky, ale i překážky systémové.

Aktivita přednáší konkrétní principy a zásady, jak (nenásilně a efektivně) komunikovat nejen se žáky/němi, ale i s kolegy/němi či s rodiči žáků/yň. Od obecných témat a porozumění základním pojmům jako stereotyp a předsudek přecházíme k nabídce konkrétních informací, ale stále ve spolupráci s účastníky/icemi, nejedná se o čistý výklad a frontální způsob výkladu.
Je nutné, aby lektor/ka znala základní principy nezraňující komunikace (aktivní naslouchání, otevřené otázky, shrnování, asertivita) a řídila se Přílohou 5_Aktivita7_Nenásilná komunikace.
Zároveň je potřeba, aby lektor/ka vhodně a citlivě pracovala se skupinovou dynamikou a na základě zkušenosti se zapojením účastníků/ic během celého projektového dne tvořila vhodně rozdělené skupiny.
Pedagogové/žky v mnoha případech znají vhodné komunikační postupy, ale velmi oceňují ucelené shrnutí a vysvětlení konkrétních bodů.
V případě, že by pro skupinu účastníků/ic bylo téma zcela nové a bylo by pro ně obtížné klíčové body pro Nenásilnou komunikaci formulovat, je možné využít brainstorming naruby - tj. nejprve pojmenovat časté chyby v komunikaci a na jejich základě, pomocí pozitivního přerámování, se pak pokusit formulovat klíčové body Nenásilné komunikace.

PŘESTÁVKA 10 MIN

AKTIVITA Č. 8 REFLEXE

30 min Brainstorming.

Předepsaný papíry/flipcharty s otázkami, post-ity, psací potřeby.

Účastníci/ice dokážou jasně formulovat své myšlenky a reflektují proces vlastního učení.

Během přestávky lektor/ka rozmístí po místnosti papíry/flipcharty s otázkami.

Otázky na papírech/flipchartech mohou být následující:
1.Jaký je váš dnešní nejsilnější zážitek?
2. Co pro vás dnes bylo nejobtížnější?
3. Co vás dnes nejvíce překvapilo?
4. Odnášíte si nějakou novou informaci či zkušenost? (Jakou?)
5. Dozvěděli/y jste se dnes něco nového i o sobě? (Co?)
6. Za co byste dnes sebe nebo kohokoli jiného ocenili/y?
7. Co byste příště chtěli/y nebo potřebovali/y udělat jinak?
8. Zde je prostor vyjádřit cokoli dalšího.

Lektor/ka nejprve krátce zrekapituluje obsah a průběh celého projektového dne. Může vypíchnout nějak zajímavé nebo silné momenty. Pokud se z aktivit (po domluvě s účastníky/icemi) pořizovaly fotografie či krátká videa, je možné je v rámci rekapitulace promítnout.
Rekapitulace by měla proběhnout v interakci s účastníky/icemi, měla by být společným ohlédnutím se za uplynulým projektovým dnem.
Poté dá lektor/ka účastníkům/icím k dispozici post-ity a vyzve je k tomu, aby se vyjádřili/y k otázkám na papírech/flipchartech rozvěšených po místnosti (mohou reagovat jen na některé, nemusí odpovědět na všechny, resp. lektor/ka může použít jen některé z níže uvedených).

Poté, co jsou post-ity nalepeny, jsou odpovědi na jednotlivé otázky společně přečteny. Lektor/ka dá účastníkům/icím prostor případně cokoliv doplnit.

U závěrečné reflexe je často tendence ji podceňovat a v rámci blížícího se konce projektového dne jí nevěnovat dostatek pozornosti. Ale je podstatné vrátit se k tomu, co se účastníci/ice naučili/y, co je zaujalo. Zopakování a reflexe je klíčová z toho důvodu, aby si účastníci/ice nové informace lépe zapamatovali/y a mohli/y je využít i do budoucího nejen profesního, ale i osobního života.
Papíry/flipcharty rozvěšené po místnosti dají účastníkům/icím větší pocit soukromí při sdělování svého názoru. Při závěrečném čtení jednotlivých zpětných vazeb je ponechán prostor pro vyjádření či doplnění pisatelem/kou, ale zároveň je možné nechat zpětnou vazbu na post-itu tak, jak je, do určité míry anonymní (pisatel/ka se k ní nemusí hlásit, pokud nechce). V bezpečném prostředí by nemělo být vyjádření jakéhokoliv názoru problémem, ale zároveň se takto vytváří safe space i pro ty, kterým by komentování jejich názoru mohlo být nepříjemné.
Lektor/ka nepřináší účastníkům/icím jasné pravdy, jednoduché návody, ale nabízí jim nové perspektivy, přičemž ale respektuje bohaté zkušenosti jich samotných.
Pokud lektor/ka k účastníkům/icím (pedagogům/žkám) přistupuje otevřeně, aktivně jim naslouchá, nepoučuje, ale zároveň jim nabízí nové informace a podněty, účastníci/ice zpravidla obsah projektového dne ocení.

DOPLŇKOVÁ AKTIVITA: TEČKY

15 min Evokace, hra.

Malé barevné samolepky – tečky (nejméně čtyř různých barev pro čtyři skupiny), jedna pro každého/ou člena/ku skupiny, dvě tečky úplně jiných barev pro dva/ě účastníky/ice.

Účastníci/ice podpoří vzájemnou spolupráci a důležitost jednotlivce pro skupinu i skupiny pro jednotlivce.

Zažíjí, jaké to je cítit sounáležitost se skupinou a jaké to je být vyloučen/a ze skupiny.

Účastníci/ice se v tichosti postaví do kruhu, zavřou oči. Lektor/ka nalepí každé/mu na čelo barevnou tečku. Každá barva by měla být přibližně stejně často, snahou je, aby střídání barev nebylo zcela pravidelné a aby účastníci/ice stojící bezprostředně vedle sebe neměli/y tečky stejné barvy. Dvěma účastníkům/icím nalepí lektor/ka úplně jiné barvy, tak, že nebudou patřit ani do jedné skupiny.
Po nalepení teček dá lektor/ka účastníkům/icím pokyn k otevření očí. Jejich úkolem je vytvořit (na základě teček) skupiny. Lektor/ka úmyslně nezmíní klíč, podle kterého se mají skupiny utvořit. Účastníci/ice nesmí mluvit (je možné se dorozumívat pouze pomocí mimiky, posunků a gest), ukazovat na barvy v místnosti, sundávat si tečky z čela nebo se dívat do lesklých předmětů.

Lektor/ka se pak ptá:

- *Přijde vám, že jste ve správné skupině?*
- *Jak jste svou skupinu našli/y?*
- *Vy, kdo jste sami/y, jakou myslíte, že máte barvu tečky?*
- *Co se stalo, když jste přistoupili/y k různým skupinám?*
- *Jaky to byl pocit být/nebýt součástí některé skupiny?*
- *Jak jste se vy, kteří/ré svou skupinu máte, cítili/y, když jste viděli/y, že je některý/á z účastníků/ic samotný/á?*

Reflexe:

- *Jak tato aktivita souvisí se situacemi ve třídě nebo ve škole?*
- *Co rozhoduje o tom, kdo je ve skupině?*
- *Jak můžeme pomoct „odpadlíkům/icím", aby byli/y součástí skupiny?*
- *Co mohou „odpadlíci/ice" udělat, aby byli/y součástí skupiny?*

V případě, že je aktivita realizována s žáky/němi, je nutné dobře zvážit, komu přidělit roli outsidera/ky (kdo bude mít tečku jediné barvy, nebude podle barvy patřit do žádné ze skupin). Měl by to být někdo, kdo není z kolektivu vyloučen, nestojí na jeho okraji ani není terčem posměchu.
Úkol nelze splnit bez vzájemné spolupráce a důvěry. Pocit identity každého jedince (pochopení barvy tečky na jeho čele) závisí na ostatních. Tečkovaná se proto dá použít jako odrazový můstek k práci na dalších tématech (např. vzájemná závislost, identita).

Místo barev se můžou použít symboly a geometrické tvary.

Pokud se účastníci/ice ptají, jak mají skupinu najít, lektor/ka jim řekne, že je to na nich, že cílem je bez mluvení vytvořit skupiny.

ZDROJE

- CAKL, Ondřej. Dovedu to pochopit?: hrozby neonacismu. Ed. Dana GABAĽOVÁ. Praha: Člověk v tísni, 2008. ISBN 978-808-6961-545.
- MOREE, Dana. Základy interkulturního soužití. Praha: Portál, 2015. ISBN 978-80-262-0915-7.
- PREISSOVÁ, Andrea, Martina CICHÁ a Lenka GULOVÁ. Jinakost, předsudky, multikulturalismus: možnosti a limity multikulturní výchovy. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3287-8.
- PREISSOVÁ KREJČÍ, Andrea a Jaroslav ŠOTOLA. Metodika pro realizaci multikulturní výchovy formou zážitkové pedagogiky. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012. ISBN 978-80-244-3140-6.
- PRŮCHA, Jan. Interkulturní komunikace. Praha: Grada, 2010. ISBN 978-802-4730-691.
- ŠMAUSOVÁ, Gerlinda. „Rasa" jako rasistická konstrukce. In: Sociologický časopis. Praha: Sociologický ústav AV ČR, 1999, roč. 35, č. 4, s. 433–446. ISSN 0038-0288. Dostupné také z: https://sreview.soc.cas.cz/pdfs/csr/1999/04/04.pdf.

Další informace lze nalézt na těchto odkazech:

- Mýty a stereotypy o Romech [online]. CZECHKID. Poslední aktualizace 30. 3. 2007 [cit. 2021-8-19]. Dostupné z: https://czechkid.fhs.cuni.cz/si1360.html.
- Masmédia a zobrazování cizinců a menšin [online]. CZECHKID. Poslední aktualizace 30. 3. 2007 [cit. 2021-8-19]. Dostupné z: https://czechkid.fhs.cuni.cz/si1330.html.
- INSPIROMAT – PODPORA INKLUZE [online]. Česká odborná společnost pro inkluzivní vzdělávání, z. s., ©2018 [cit. 2021-8-19]. Dostupné z: https://www.podporainkluze.cz.

PŘÍLOHY

PŘÍLOHA 1_AKTIVITA2_PANTOMIMICKÁ POŠTA

Oslava narozenin

Svatební obřad

Pohřeb

Vyhazov z práce

Porod

Hysterický smích

Obrovský smutek

Ukrutná bolest

Žádost o ruku

Formální pozdrav (např. na začátku jednání)

Vánoční tradice

PŘÍLOHA 2_AKTIVITA2_TRANSAKČNÍ MODEL KOMUNIKACE

Norway grants

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR

TRANSAKČNÍ MODEL KOMUNIKACE

A přehled jednotlivých složek

Zdroj:

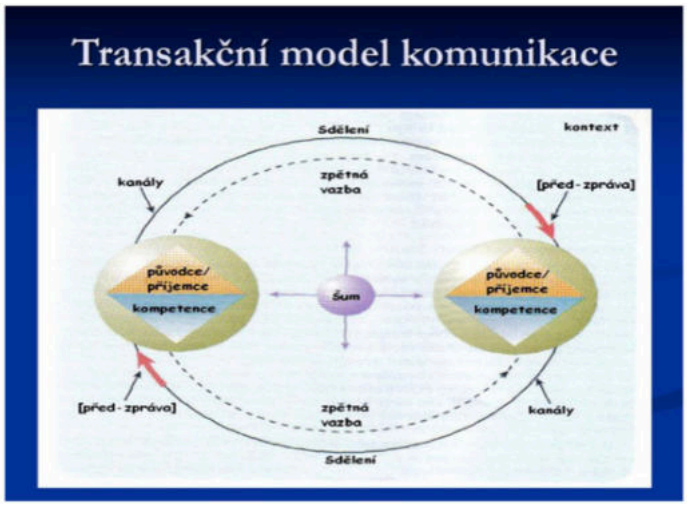

SLOŽKY TRANSAKČNÍHO MODELU

PŮVODCE/PŘÍJEMCE (KDO SDĚLUJE): KAŽDÝ ČLOVĚK TVOŘÍ, VYSÍLÁ, PŘIJÍMÁ A INTERPRETUJE ZPRÁVY

KÓDOVÁNÍ/DEKÓDOVÁNÍ (PROCES PROBÍHAJÍCÍ MEZI PŮVODCEM A PŘÍJEMCEM ZPRÁVY): KAŽDÝ ČLOVĚK VKLÁDÁ VÝZNAM DO VERBÁLNÍCH A NEVERBÁLNÍCH ZPRÁV A INTERPRETUJE VÝZNAM TAKOVÝCH ZPRÁV

KOMPETENCE: SCHOPNOST KOMUNIKOVAT EFEKTIVNĚ

SDĚLENÍ (VLASTNÍ ZPRÁVA): SIGNÁLY ČI KOMBINACE SIGNÁLŮ, KTERÉ SLOUŽÍ JAKO PODNĚT PRO PŘÍJEMCE, MOHOU BÝT PSANÉ, MLUVENÉ ČI NEVERBÁLNÍ

KANÁLY: ZPŮSOBY, KTERÝMI JE ZPRÁVA SDÍLENA, I O NICH MŮŽEME UVAŽOVAT JAKO O SDĚLENÍ

SLOŽKY TRANSAKČNÍHO MODELU

PŘED-ZPRÁVA: INFORMACE, KTERÁ PŘEDCHÁZÍ SAMOTNOU HLAVNÍ ZPRÁVU

ŠUM: JAKÁKOLIV INTERFERENCE V PŘÍJÍMÁNÍ ČI ODESÍLÁNÍ ZPRÁVY:

DRUHY ŠUMU – FYZIKÁLNÍ (HLUK), FYZIOLOGICKÝ (NEVOLNOST), PSYCHOLOGICKÝ (PŘEDSUDKY, PŘESVĚDČENÍ, POCITY), VÝZNAMOVÝ (VYPLÝVÁ Z KONOTATIVNÍHO VÝZNAMU SLOV)

KONTEXT KOMUNIKACE: SOUVISLOSTI, VE KTERÝCH KOMUNIKACE PROBÍHÁ:

FYZICKÝ – PROSTŘEDÍ, VE KTERÉM SE ODEHRÁVÁ

HISTORICKÝ – KAŽDÉ SDĚLENÍ JE OVLIVNĚNO MINULÝMI SDĚLENÍMI

SOCIÁLNĚ-PSYCHOLOGICKÝ – VZTAH MEZI ÚČASTNÍKY/ICEMI KOMUNIKACE

KULTURNÍ – PRAVIDLA, ROLE, VZORCE… DANÉ KULTURY

PŘÍLOHA 3_AKTIVITA4_STEREOTYPY A PŘEDSUDKY

Norway grants

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR

STEREOTYPY A PŘEDSUDKY

Jak je poznáme a jak fungují

Projekt: Místo pro všechny i budování prostoru pro vzájemné porozumění; Aktivita: Domluvíme se; Vzdělávání č.: Sociální začleňování

NEMUSÍ OBSAHOVAT NEGATIVNÍ SLOŽKU

PŘEDSTAVA O NĚKOM ČI NĚČEM

KOGNITIVNÍ SCHÉMA

ZKRATKOVITÝ

GENERALIZUJÍCÍ

KLIŠÉ

STEREOTYP

ZJEDNODUŠUJÍCÍ

NAUČENÝ

ZAUTOMATIZOVANÝ

USNADŇUJE ORIENTACI

O VĚCECH, OSOBÁCH, SKUPINÁCH LIDÍ, ZVÍŘATECH, INSTITUCÍCH...

STEREOTYPY

FUNGUJÍ JAKO KOGNITIVNÍ SCHÉMATA, KTERÁ POMÁHAJÍ ORGANIZOVAT INFORMACE O SOCIÁLNÍM SVĚTĚ. ODRÁŽEJÍ NAŠE PŘESVĚDČENÍ O RYSECH TYPICKÝCH PRO PŘÍSLUŠNÍKY/ICE RŮZNÝCH SKUPIN A OVLIVŇUJÍ ZPŮSOB, JAK JE KOGNITIVNĚ ZPRACOVÁVÁME A EMOČNĚ NA NĚ REAGUJEME, I TO, JAKÉ CHOVÁNÍ OD NICH BUDEME OČEKÁVAT. NA JINÝCH LIDECH VNÍMÁME A INTERPRETUJEME JAKO PRVNÍ TY CHARAKTERISTIKY, KTERÉ JSOU V SOULADU SE STEREOTYPY (ČÍMŽ SE STEREOTYPY UPEVŇUJÍ, UDRŽUJÍ A REPRODUKUJÍ).

https://pl.depositphotos.com/

UZAVŘENÝ POSTOJ

CHYBĚJÍCÍ INFORMACE/ZNALOSTI

ABSENCE VLASTNÍ ZKUŠENOSTI

ZOBECŇUJÍCÍ

NEGATIVNÍ

OVLIVNĚNÝ EMOCEMI

PŘEDSUDEK

PŘIROZENÝ (P. NELZE NEMÍT)

PŘEVZETÍ MÍNĚNÍ JINÝCH

PRVNÍ DOJEM

ZALOŽENÝ NA CHYBNÉM PŘESVĚDČENÍ

PŘEDSUDEK (NEJEN) Z ETYMOLOGICKÉHO HLEDISKA

ČESKÉ SLOVO PŘED-SUDEK, PODOBNĚ JAKO LATINSKÉ PRAE-JUDICIUM ČI ANGLICKÉ PRE-JUDICE, VYJADŘUJE, ŽE PŘEDSUDKY TYPICKY VZNIKAJÍ „PŘEDEM", DŘÍVE, NEŽ ČLOVĚK ZÍSKAL S DANOU OSOBOU, SKUPINOU NEBO TÉMATEM VLASTNÍ ZKUŠENOST ČI VĚDOMOSTI.

PODLE OTTOVA SLOVNÍKU NAUČNÉHO SE PŘEDSUDEK VYZNAČUJE JEDNAK NEDOSTATKEM SOUDNOSTI, JEDNAK TÍM, ŽE NA NĚM ČLOVĚK TRVÁ. VZNIKÁ TÍM, ŽE ČLOVĚK K RŮZNÝM SKUTEČNOSTEM A TÉMATŮM POTŘEBUJE ZAUJÍMAT NĚJAKÝ POSTOJ, A TO ČASTO RYCHLE. PŘEBÍRÁ TEDY MÍNĚNÍ JINÝCH, USUZUJE PODLE PRVNÍHO DOJMU NEBO NĚJAKOU DÍLČÍ ZKUŠENOST NEOPRÁVNĚNĚ ZOBECŇUJE. JE VŠAK PŘÍZNAKEM MYŠLENKOVÉ POHODLNOSTI, POKUD TOTO PŘEDBĚŽNÉ STANOVISKO NEPODROBÍ KRITICE, PŘÍPADNĚ NEOPRAVÍ.

PŘÍLOHA 4_AKTIVITA5_FOTOGRAFIE

Jan Bendig (zdroj: Fb resp. https://jihlavska.drbna.cz/zpravy/spolecnost/5473-na-jedenacty-rocnik-tanecni-souteze-amen-khelas-prijede-opet-zpevak-jan-bendig.html)

JaFoto: Shutterstock - https://echo24.cz/a/SNDXu/boj-o-islamizaci-skolstvi-rakousti-muslimove-daji-zakaz-satku-k-ustavnimu-soudu

Aasmin, Nepál, 14 let -https://www.clovekvtisni.cz/az-vyrostu-chci-pracovat-v-nemocnici-rika-ctrnactileta-aasmin-z-nepalu-9931gp

Zdroj: https://www.zajezdy-vietnam.cz/zajimavosti-vietnam

Zdroj - Pinterest

Zdroj - Pinterest

Zdroj Fb: https://www.facebook.com/photo/?fbid=106263913578057&set=a.106263976911384

Zdroj Fb: https://www.facebook.com/photo/?fbid=100874084119851&set=a.100874107453182

Zdroj - Pinterest

Zdroj: https://www.clovekvtisni.cz/deti-ktere-se-chteji-ucit-najdete-uplne-vsude-5153gp

Zdroj: https://www.clovekvtisni.cz/deti-ktere-se-chteji-ucit-najdete-uplne-vsude-5153gp

Zdroj: https://www.google.com/url?sa=i&url=https%3A%2F%2Fwww.medscape.com%2Fviewarticle%2F850301&psig=AOvVaw3mokKzHT5u2ioAMOjmvLSo&ust=1675010645414000&source=images&cd=vfe&ved=0CA0QjRxqFwoTCNiYh47b6vwCFQAAAAAdAAAAABAH

PŘÍLOHA 5_AKTIVITA7_NENÁSILNÁ KOMUNIKACE

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR

NENÁSILNÁ KOMUNIKACE

ZÁSADY KOMUNIKACE

- NEMUSÍME SOUHLASIT, ALE MŮŽEME PŘIJMOUT ODLIŠNÝ NÁZOR
- PŘIJMĚME, ŽE NEJSME VŠEVĚDOUCÍ
- KLAĎME DŮRAZ NA POPIS, NIKOLIV NA HODNOCENÍ
- SHRNUJME, NA ČEM JSME SE SHODLI A DOHODLI

https://pl.depositphotos.com/

ČASTÉ CHYBY V KOMUNIKACI

- SKÁKÁNÍ DO ŘEČI
- NERESPEKTOVÁNÍ NÁZORU ŽÁKA/YNĚ
- HODNOCENÍ MLUVČÍ/HO
- PŘÍLIŠNÝ PROJEV EMOCÍ
- PŘÍLIŠNÁ PASIVITA
- NESROZUMITELNÉ / PŘÍLIŠ ODBORNÉ VÝRAZY
- NEDOSTATEK ČASU
- NEVHODNĚ ZVOLENÉ MÍSTO / ČAS / FORMA
- VYUŽÍVÁNÍ PRVKŮ PASIVNÍ AGRESE
- MANIPULOVÁNÍ A ZNEUŽÍVÁNÍ MOCENSKÉHO POSTAVENÍ

PRINCIPY AKTIVNÍHO NASLOUCHÁNÍ

- POVZBUZOVÁNÍ
- OBJASŇOVÁNÍ
- PARAFRÁZE, ZRCADLENÍ
- REFLEXE
- SHRNUTÍ
- UZNÁNÍ

JAK PŘEDCHÁZET KONFLIKTU?

- DEFINOVÁNÍ PROBLÉMU
- SDÍLENÍ VÝPOVĚDÍ
- NAVRHOVÁNÍ ŘEŠENÍ
- HLEDÁNÍ SPOLEČNÝCH NÁZORŮ

PROJEKT MÍSTO PRO VŠECHNY

Publikaci vytvořila: Pracovní skupina aktivity s názvem „Domluvíme se" projektu „Místo pro všechny – budování prostoru pro vzájemné soužití" projektu financovaného z Norských fondů.

Web:	https://mistoprovsechny.cz/
Hlavní metodik:	Marie Čech
Spoluautoři:	Marek Vimrů
Metodická konzultace:	Hana Pazderová
Jazyková korektura:	Zuzana Hanajová
Grafická úprava:	Marie Čech
Koordinace projektu:	Sabina Gűnther

Projekt „Místo pro všechny – budování prostoru pro vzájemné soužití" navazuje na předchozí tříletý projekt „Kampaň proti rasismu a násilí z nenávisti" (2014–2017), který svým způsobem rozšiřuje.
Projekt si klade za cíl v průběhu realizace (2020–2023) rozšířit a udržet platformu pro kultivovanou diskusi týkající se tematiky diskriminace a předsudečného jednání a přispět tak k jejich předcházení.
Věříme totiž, že v prostředí strachu a nenávisti nemohou mít jakákoli další opatření pro řešení společenských problémů šanci na úspěch.
Naším cílem je nabídnout veřejnosti nástroje pro efektivní komunikaci tematiky a souvisejících problémů. Jednotlivé aktivity lze realizovat díky Odboru pro sociální začleňování (Agentura) Ministerstva pro místní rozvoj ČR.

Vydalo Ministerstvo pro místní rozvoj v roce 2023. 1. vydání

AKTIVITA DOMLUVÍME SE

V průběhu realizace v rocích 2020–2023 jsme do škol přinášeli témata, která na první pohled vypadají složitě, až se jich možná zaleknete. Témata jsme zpracovali do metodik, které jsme ověřili při konání více než 3 000 projektových dnů pro žáky i pedagogy.

Věnovali jsme se tematickým oblastem:

- Interkulturní komunikace
- Efektivní komunikace a řešení konfliktů
- Nové metody (restorativní přístupy, kreativní hraní a storytelling)

Všechny metodiky můžete najít na https://mistoprovsechny.cz/info/5/domluvime.

Norway grants

MINISTERSTVO PRO MÍSTNÍ ROZVOJ ČR